

CAPÍTOL 2. L'ACCIÓ TUTORIAL A LA UNIVERSITAT

A l'apartat anterior s'ha presentat el marc de la tutoria en el context de la Universitat de Barcelona com un sistema d'atenció als estudiants, propi del docent, que inclou la informació, la formació, l'orientació curricular i la professional.

El nucli d'atenció d'aquest apartat és el mateix concepte de tutoria universitària i la seva relació amb les diferents definicions d'universitat. A partir d'aquell, s'introdueixen les dimensions d'intervenció i maneres organitzatives que serviran de guia per a la intervenció.

ORIGEN, HISTÒRIA I DESENVOLUPAMENT

L'última etapa del segle xx ha suposat al nostre entorn universitari un moment crucial en la redefinició dels processos de formació, i en l'ajust dels mecanismes per facilitar la transició entre els diferents sistemes de formació, i els de formació i treball. Com a conseqüència, els processos d'orientació i tutoria són considerats un dels indicadors de qualitat de les institucions d'[ensenyament superior](#).

Tanmateix, una mirada retrospectiva a la història de la institució universitària confirma que la funció tutorial, entesa com l'acompanyament dels discents a la formació del que podria denominar-se *un estil universitari*, ha format part consubstancial de la mateixa tasca docent des dels inicis de la universitat. Però la seva definició va lligada a les diferents concepcions o models d'universitat desenvolupats en contextos temporals i geogràfics diferenciats.

Als seus orígens, la universitat medieval buscarà, en coherència amb el seu temps històric, la transmissió del coneixement o saber absolut, el respecte a la veritat i el desenvolupament de l'esperit d'estudi. Com a arquetip d'universitat docent, el paper del professor és guiar, orientar, tutoritzar la conducta moral, social i intel·lectual dels seus alumnes en la recerca del coneixement, com a via per al creixement personal, en un marc de relació personal estreta.

Sense perdre el valor de la recerca de la veritat científica, el saber pel saber, la universitat renaixentista unirà ensenyament i investigació entre els seus fins. L'esperit científic i de llibertat dels docents inunda les universitats, on l'important serà la reflexió crítica sobre els coneixements adquirits, si bé la concepció estrictament docent dels centres universitaris serà històricament difícil de superar fins al segle XIX. Durant aquest segle es consoliden diferents *arquetips d'universitat*, que estendran la seva influència cap a les universitats [americanes i europees](#).

El canvi quant a la utilitat del coneixement significa, fonamentalment en el segle xx, un gir en els fins de la universitat. El desenvolupament de l'era industrial imposarà noves necessitats de formació que atenuaran els trets distintius dels diversos models d'universitat i la fusió de les seves característiques en alguns d'ells. La institució universitària lligada a la creació i transmissió de la ciència

incorpora els centres de formació de tècnics i professionals, relegats antany, i fa de la formació dels professionals un dels seus fins fonamentals. Amb això, la professionalització i inserció dels seus graduats passarà a ser funció d'una institució marcada pel caràcter elitista que el va acompanyar durant dècades. Com a conseqüència, la funció docent del professorat podrà coexistir amb altres més adients per a la consecució de competències professionals demandades pel mercat laboral. En l'última etapa podem veure com aquest ha arribat a condicionar, en alguns contextos la mateixa activitat científica desenvolupada per [la universitat](#).

Els diferents marcs d'universitat

La relació que hi ha entre els fins de la universitat i la funció tutorial desenvolupada pel professorat va més enllà de la visió històrica. Les tradicions al si de cada marc d'universitat permeten justificar avui la coexistència de diversos models d'universitat que porten annexes diferents concepcions del professor amb relació a la docència i a la tutoria dels estudiants. Des d'una perspectiva global destaquen:

- *Model acadèmic*: Lligat a la tradició alemanya, i amb presència en el context de l'Europa continental, centra les funcions de la universitat en el desenvolupament acadèmic dels estudiants, sense un fi exclusivament professionalitzador, i en l'estímul de la ciència. En un marc de defensa de la llibertat i autonomia dels seus membres, el paper del docent es restringeix als aspectes acadèmics i desvincula la formació de les necessitats de desenvolupament de l'estudiant. En aquest context la responsabilitat del professor consisteix a informar sobre aspectes acadèmics de la seva assignatura i/o parcel·la de coneixement sense traspasar les parets de l'aula.
- *Model de desenvolupament personal*: Més vinculat a la tradició anglosaxona, la universitat presta major atenció al benestar i desenvolupament personal dels seus alumnes, incloent-hi l'orientació acadèmica, professional i personal. Aquest model el trobem desenvolupat en contextos caracteritzats per la flexibilitat dels títols en el mercat de treball i una concepció d'una formació més generalista i amb poca relació amb el mercat laboral. En general, el període universitari es considera clau en la formació com a persones i sol tendir-se a la mobilitat geogràfica en aquell període, i per aquest motiu la vida extraacadèmica dins dels campus és, en alguns casos, objecte d'intervenció del docent.
- *Model de desenvolupament professional*: Sorgit del traspàs de la formació a l'empresa o a les escoles tècniques, el paper del professor tutor és assegurar la capacitació professional i l'ajust al mercat laboral, amb la col·laboració d'altres figures tutorialis de l'entorn de l'organització (tutor d'empresa). En l'última etapa, els canvis quant a les competències professionals, amb la reactivació de les habilitats personals o com a element clau, han portat a una certa atenció cap al desenvolupament personal de l'estudiant.

Interpretades des dels diferents marcs d'universitat, aquestes tradicions generadores de la seva pròpia concepció de tutor coexisteixen en els nostres dies

barrejant els seus objectius i produint diferents perspectives i no poques confusions. Així, la major part dels centres universitaris defineixen com a objectiu prioritari l'atenció a la dimensió personal de l'estudiant. Ara bé, en uns casos respon més a la prioritització del desenvolupament en si mateix, allà on en el model més professional s'afavoreix el seu valor en el procés d'ajust al mercat laboral.

L'evolució al si de cada model d'universitat justifica que el nivell de desenvolupament dels sistemes tutorials presenti enormes divergències en funció dels països. Així, les universitats americanes tenen una gran tradició en la introducció de serveis d'orientació integrats per respondre a les necessitats de desenvolupament dels estudiants, com ara els *academic advising centers* responsables de l'atenció a les qüestions acadèmiques. En el mateix nivell de preocupació per l'alumne destaca el model tutorial britànic, que compta també amb una llarga tradició universitària. A l'altre pol podem citar els països mediterranis, on la incorporació de la tutoria és més recent.

Això no obstant, una sèrie d'elements de canvi en la societat, en general, i a la universitat, en particular, han impulsat el desenvolupament d'aquesta funció docent.

Indicadors de canvi a la universitat

Malgrat les diferències, l'evolució actual de la nostra tasca com a docents sembla tenir un camí més o menys clar. Una sèrie de circumstàncies externes i internes a la vida universitària coincideixen a destacar el paper clau del professor quant a la seva tasca com a tutor.

Des del marc social fenòmens com la *globalització*, els canvis derivats de la *societat de la informació*, la *revolució tecnològica* en el camp de les comunicacions, la configuració del treball basat en la gestió del coneixement, el *nou marc organitzatiu del treball* dominat per la caducitat ràpida dels productes i de les idees, entre altres, produeixen noves i de vegades imprecises necessitats de formació. Els sistemes de formació són impel·lits a liderar aquests processos de canvi, reestructurant molts dels seus elements d'identitat, incloent-hi [la funció tutorial](#).

Relacionades sens dubte amb aquests canvis, som espectadors d'aquestes transformacions al si de les institucions universitàries:

La població universitària: el perfil de l'estudiant universitari ha canviat dràsticament. Si primer vam assistir a un fenomen de massificació, avui veiem la diversificació dels estudiants que accedeixen a les aules i generen noves necessitats. Alt increment de les taxes de dones i estudiants de més edat; reducció de l'estudiant *tipus*, dedicat exclusivament als estudis. És cert que l'heterogeneïtat d'estudiants presenta diferències en funció del tipus d'universitat (pública *versus* privada) o de les característiques dels estudis (és tradició la major concentració de dones en les carreres anomenades *de lletres*, davant les *tecnològiques*, on destaca la seva absència, malgrat els esforços per atreure

aquests col·lectius). Sens dubte, en el marc de la universitat pública, la nova situació comporta, entre altres, l'increment de la necessitat d'informació, de millora en els aprenentatges i d'orientació curricular, a més de plantejar estratègies i continguts específics en funció del col·lectiu i de les seves [característiques](#).

La mateixa organització i contingut dels estudis. Factors com la proliferació de titulacions de primers, segons i tercers cicles, la diversitat de tipus de crèdits, l'organització semestral, etc., fan més complexos les transicions dels estudiants i els successius processos d'elecció, així com la planificació de l'estudiant i el compliment dels objectius. Aquest fet reclama la necessitat d'orientació curricular o tutoria d'itinerari acadèmic.

Les tecnologies de la informació i la comunicació: d'altra banda, la implementació progressiva de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) comprèn no tan sols els aspectes de gestió/administració, sinó que progressivament s'apliquen als processos d'investigació i docència, en la qual la comunicació amb l'alumnat adquireix una altra faceta facilitadora. Així mateix, es fa possible plantejar estudis de caràcter semipresencial que poden atendre algunes necessitats derivades de l'heterogeneïtat de l'alumnat, anteriorment esmentada. El fet d'assumir aquest desenvolupament tecnològic implica un canvi en la conceptualització i en el mateix treball diari, per part del docent, quant a: dinàmica *tradicional* de la tasca docent, estructura dels aprenentatges i al paper que s'atribueix en cada cas a aquestes tecnologies.

La preocupació per la qualitat universitària d'acreditació social, competitivitat quant a la concepció de qualitat universitària. L'interès per la qualitat de la formació ha portat diverses conseqüències bàsiques:

- La primera, un debat quant a aquests [indicadors de qualitat](#). Com a conseqüència immediata, assistim a la posada en marxa de processos d'avaluació en totes les universitats i a l'anàlisi de la realitat en funció d'aquests estàndards. Fenòmens fins fa poc temps no comptabilitzats, com els retards o abandonaments dels itineraris acadèmics, són avui objecte de comptabilització i anàlisi.
- La segona, l'atenció de les diferents [fases de transició](#) a la universitat, ajust i inserció al mercat laboral constitueixen indicadors de qualitat i competitivitat de les universitats. La funció tutorial apareix com un element clau en facilitar la intervenció de cara a optimitzar el procés de transició a la universitat i l'èxit dels estudiants, a atendre l'alumnat que presenta dificultats per al seguiment dels estudis i a facilitar els processos d'elecció i transició al mercat laboral.
- Finalment, una redefinició o replantejament del mateix producte de l'aprenentatge: [el valor afegit com a element de qualitat](#).

Sens dubte, la universitat té de nou el repte de construir o reconstruir la seva identitat per donar resposta a les necessitats plantejades tant en l'àmbit social com institucional. Porta (1998) afirma que estem davant d'un nou arquetip d'universitat que obre el mil·lenni: la *universitat multifuncional*. En aquest model

l'educació de la persona torna a ser l'eix vertebrador central, que sintetitza i supera els defectes de la universitat d'investigació i docent. És hora de preguntar-nos pel paper de la tutoria en aquest procés de transformació.

EL CONCEPTE DE TUTORIA, ENFOCAMENTS I DIMENSIONS

La tutoria és un component inherent de la formació universitària. Comparteix els seus fins i contribueix al seu èxit, com podem deduir d'algunes de les [definicions](#).

Característiques de la tutoria universitària

- És una acció docent d'orientació dirigida a impulsar i facilitar el desenvolupament integral dels estudiants, en la seva dimensió intel·lectual, afectiva, personal i social, en línia amb el plantejament de qualitat des de la perspectiva de l'estudiant.
- La tutoria contribueix a personalitzar l'educació universitària. L'ensenyament a la universitat persegueix que les persones construeixin i madurin uns coneixements i unes actituds. Si pensem que l'aprenentatge és una evolució personal de cada alumne i que la característica fonamental de la universitat del segle xx és l'increment en l'heterogeneïtat de l'alumnat (pel que fa a edat, expectatives, participació laboral durant els estudis, etc.), la tutoria ha de facilitar el seguiment acadèmic individualitzat dels estudiants en la planificació i desenvolupament del seu itinerari acadèmic.
- L'atenció a l'estudiant constitueix un element clau de qualitat. La proporció d'alumnes fa de la tutoria un recurs clau i sense alternativa. Així, als països on ha predominat el model únicament de serveis d'orientació, independents de l'activitat acadèmica, no pot arribar a atendre's el conjunt d'estudiants i la seva actuació es redueix a la informació més o menys extensiva, o bé, al *counseling* intensiu però minoritari.
- La tutoria canalitza i dinamitza les relacions de l'alumnat amb els diferents segments d'atenció a l'estudiant, tant de *caràcter administratiu* (facilitant l'accés i la interpretació de la informació), *docent* (contribuint a la comprensió del currículum formatiu dels estudis i el significat i les demandes de les diferents matèries), *organitzatiu* (afavorint la participació, etc.) i de *serveis* (d'orientació, culturals, etc., afavorint el seu coneixement i la trobada entre ambdós). Garanteix l'ús adequat dels diferents recursos curriculars i extracurriculars que la institució posa al seu abast.
- En facilitar aquest últim objectiu, la tutoria permet la integració activa de l'estudiant a la institució, no tan sols perquè afavoreix l'accés a la informació, d'una manera crítica i constructiva, sinó perquè estimula la implicació i participació en tots els nivells organitzatius.

Dimensions de la intervenció en el desenvolupament global

Dins d'un model de formació holística, les dimensions de la intervenció inclouen aquelles àrees relacionades amb el desenvolupament personal de l'estudiant

universitari:

Dimensió intel·lectual cognitiva: Inclou desenvolupar aspectes que potenciïn la capacitat d'enfrontar-se a situacions problemàtiques i a la seva resolució, a l'adequada presa de decisions, la rendibilització dels aprenentatges, el fet d'aprendre a aprendre...

Dimensió afectivoemotiva: Potenciar el domini de les habilitats socials, l'autoconeixement, l'elaboració d'un autoconcepte positiu, etc.

Dimensió social: L'objectiu d'aquesta dimensió és aconseguir la integració en un grup, la participació activa en aquest en un context de cooperació.

Dimensió professional: Contribuir a prendre consciència del seu propi itinerari curricular, a l'elecció d'un projecte professional i a l'accés de la professió.

L'atenció a aquestes dimensions presenta diferències importants en funció de la tradició de cada país, si bé es tendeix cap a models integrals.

Dins ja del nostre context universitari, la planificació de la seqüència i el desenvolupament d'aquestes dimensions dependrà de diferents factors, com són:

Les característiques de la institució, incloent-hi aspectes que aniran des de la mateixa *ideologia*: per exemple, la dimensió moral és molt important en centres d'orientació religiosa; *l'existència de serveis d'atenció a l'estudiant* i el seu nivell d'implicació: aquest és el cas de Gran Bretanya, on la dimensió professional està centralitzada des dels Career Service, de gran tradició en aquest país. Altres aspectes que influiran seran les *característiques del cos docent*: per exemple, el grau de professionalització, relació o no amb la institució, etc.

Les característiques dels estudis pel que fa al *grau de dificultat* de la carrera: per exemple, estudis com Matemàtiques o Enginyeria, amb una proporció d'abandonaments i fracassos elevats, requereixen mecanismes inicials de suport en la dimensió de l'aprenentatge. *El nivell de professionalització* també és un altre aspecte a considerar com a element diferenciador: per exemple, els estudis de Medicina tenen un fort caràcter professionalitzador, davant els de Filosofia amb un camp professional menys clar per a l'estudiant i majors dificultats per inserir-se. La *presència social dels professionals* també contribueix a una millor representació del camp professional.

Les característiques dels estudiants obliguen a marcar diferències quant a la intervenció. L'*homogeneïtat* dels estudiants és major en facultats com ara la de Química o Enginyeria, on predomina l'estudiant a temps total, que en estudis com per exemple Educació Social, Pedagogia o Empresarials, on apareixen diferències molt marcades entre estudiants de diürn i tarda nit. La *taxa de professionals adults* amb un projecte professional clar i/o ja inserits que busquen en el camp professional una major promoció, contrasta amb els joves del matí, sense experiència laboral i amb un futur menys definit i clar.

MODELS D'ACCIÓ TUTORIAL

Els diferents models de tutoria que coexisteixen en l'actualitat es poden classificar

en funció de diferents criteris que els apropen a la seva definició. En qualsevol cas, el lector ha de pensar que aquests models poden ser complementaris, no excloents, ja que la classificació respon més aviat a motius didàctics. En [síntesi podem trobar](#):

[Inserir imatge 1]

Com a il·lustració presentem, en el marc de l'organització, un model on l'activitat del tutor és clau en el disseny de l'orientació per a l'estudiant.

En el desenvolupament de la seva tasca docent, el Servei d'Orientació (sigui centralitzat o descentralitzat per facultats, divisions, etc.) ha d'actuar com un òrgan tècnic d'assessorament, i alhora un mitjancer en l'ús de la xarxa local de serveis especialitzats (per exemple de salut mental) per a aquells aspectes que puguin requerir atenció específica o especialitzada.

[Inserir imatge 2]

Inici de les finestres

Finestra 1

Jaume Porta (1998) ens ofereix una reflexió interessant sobre la institució universitària, des dels inicis de l'edat mitjana fins a l'actualitat, analitzant els diferents arquetips d'universitat que van gestant-se en cada etapa històrica i les característiques diferencials.

Finestra 2

- El model humboldtià (Alemanya), arquetip d'universitat científicoeducativa, situarà com a valors fonamentals l'autonomia de les institucions i la llibertat del professorat i l'alumne com a element fonamental perquè la persona desenvolupi les seves capacitats. La funció tutorial del professor és aconseguir un ambient universitari que faciliti la creació de ciència. El model didàctic de seminari serà un element imprescindible. En el context de tutoria de grup petit s'aprofundeix en les matèries, es discuteix el procés acadèmic i es contribueix a transmetre a l'alumne un mètode per al desenvolupament del coneixement.
- La tradició anglesa representa el model d'arquetip educatiu, desenvolupat fonamentalment als centres elitistes d'Oxford i Cambridge. Aquest model desenvolupa un sistema tutorial diferenciat, en el qual el professor era el responsable de vetllar per la formació moral i científica d'un reduït nombre d'estudiants. Aquest arquetip influirà en la tradició d'importants centres nord-americans.
- El model centralista francès introduirà una universitat marcada per les necessitats de professionalització dels estats naixents.

Finestra 3

Així, podem observar la derivació de l'activitat del professorat de les universitats nord-americanes cap a l'activitat científica, impulsada per les necessitats de l'empresa d'una investigació especialitzada, com a mitjà de finançament de les institucions. Sens dubte, les veus en contra no s'han fet esperar i des de la dècada dels noranta s'observa una tendència clara a la revaloració de la docència, des dels àmbits de la planificació educativa, i un major control de l'activitat del professorat.

Finestra 4

1) El debat sobre les conseqüències de l'era de la globalització en l'educació i en la formació dels professionals constitueix un tema d'intens debat i estudi. Cap on va la societat? Quins són els canvis i les seves conseqüències? Quin paper tindran en un futur pròxim aquests canvis en la formació dels estudiants universitaris? Publicacions com les d'U. Beck (1998), Homs (1998) o Lamo de Espinosa (1998) són un punt de referència per al tema.

2) Les agendes polítiques reflecteixen el valor social que es dona a l'educació i a la tutoria com a processos complementaris en la nova societat global i del canvi, que busca entre els seus recursos humans l'èxit del que actualment es denomina *polifuncionalitat*. Entre els documents, esmentem l'Agenda 2000 de la UE, que concreta les línies polítiques del Tractat d'Amsterdam, la Conferència de Rectors, o documents del marc europeu.

Finestra 5

J. Planes (2000) reflexionava sobre les conseqüències d'aquesta diversificació quant a la tipologia de l'estudiant. Els estudis específics quant al perfil de

l'estudiant universitari en cada titulació (UB) han de ser un punt de referència per extreure'n les necessitats.

Finestra 6

Per ampliar el tema, podeu consultar: RODRÍGUEZ, E. S. «Orientació universitària i avaluació de la qualitat». A: P. APODACA i LOBATO, C. (ed.). *Qualitat a la Universitat: orientació i avaluació*. Barcelona: Laertes, 1997.

Finestra 7

Aquesta reflexió transcendeix el marc institucional. Per exemple, a Catalunya, l'acabada de crear Agència per a la Qualitat del Sistema Universitari propugna l'establiment d'estàndards.

Finestra 8

Nova referència al concepte d'Astin de valor afegit.

Finestra 9

Una de les moltes definicions de *tutoria* que podem trobar:

Es pot entendre com una acció docent d'orientació amb components pedagògics i psicològics, realitzada per professors tutors amb la finalitat de participar en la formació integral de l'estudiant potenciant el seu desenvolupament com a persona i com a estudiant i la seva projecció social i professional. Tot això mitjançant l'aportació d'estímul per al desenvolupament de la reflexió crítica, l'autocomprensió, l'autoestima, l'adaptació social, els recursos per a l'aprenentatge i la millora del clima d'aprenentatge.

Finestra 11

Model tutorial pur

Els tutors funcionen de manera independent del Servei d'Orientació.

Model mixt

El model tutorial s'organitza amb el suport dels serveis d'orientació.

Model de serveis

a) Externs: aquests serveis de suport formen part d'organismes independents, de la comunitat.

b) Els organismes de suport formen part de la mateixa institució universitària.

Una vegada organitzat el model tutorial, podem descendir a un nivell de major concreció que facilitarà la posterior plasmació de tasques i objectius a realitzar pel tutor.

Quant al contingut:

- Tutoria d'assignatura: funció d'orientar l'alumne en qualsevol aspecte relacionat amb l'assignatura.
- Tutoria de pràctiques: proporcionar habilitats i eines per desenvolupar amb competència professional les pràctiques. Implica coordinació amb els tutors dels centres de pràctiques.
- Tutoria de projecte: orientar i assessorar tot el treball del projecte de l'alumne

(té lloc al final d'algunes carreres en les quals es requereix elaboració de projecte).

Quant al moment:

- Tutoria de curs/cicle: les funcions varien molt segons el curs o el cicle en què es trobi. El tutor ha de vetllar per un grup d'alumnes durant el període determinat.
- Tutoria de pràcticum.

Quant als destinataris:

- Tutoria individual: acció personalitzada, útil per tractar específicament continguts o aspectes personals.
- Tutoria grupal: possibilita l'acció sobre més alumnes en menor temps en tractar temes comuns, intercanviar opinions, experiències, etc.

Quant a la figura del tutor:

- Professor tutor: l'alumne té assignat un professor tutor.
- Tutoria entre iguals (*peer tutoring*): els alumnes de cursos superiors són els encarregats d'orientar i assessorar els seus companys.